

## AȘEZAREA CARPICĂ DE LA HOMICENI, JUD. NEAMȚ

de ELENA PETRIȘOR

Cercetările arheologice efectuate pe terenurile fermei agricole din satul Homiceni, com. Bîrgăoani, au fost determinate de apariția întîm-plătoare, la punctul „Bendeasca”, a unui mic tezaur monetar<sup>1</sup> format din 38 denari imperiali romani de sec. I—II e.n. (cu prima monedă de la Galba — 68—69 e.n. și ultima de la Hadrianus — 138 e.n.)<sup>2</sup>.

Deplasarea noastră la fața locului a constatat existența pe suprafața arăturii proaspete a numeroase fragmente ceramice și de chirpic, care dovedeau existența în acel loc a unei așezări carpice, peste care s-a su-prapus o alta de secolele V—VI e.n.

Investigațiile arheologice întreprinse în anii următori au confirmat existența în acel loc a unei intense locuiri daco — carpice, în al cărui strat de cultură a fost descoperit (în anul 1986) un al doilea tezaur mo-netar<sup>3</sup>. Acesta numără 666 denari imperiali romani, ce se desfășoară pe perioada anilor 54 e.n. (Nero) — 141 e.n. (Antoninus Pius).

În cadrul așezării de la Homiceni, au fost decopertate locuințe de suprafață, vetre din afara acestora, gropi de provizii, simple și cupto-rite, precum și o serie de gropi de ritual.

Ceramica grosieră, lucrată de mină, dintr-o pastă cu impurități și degresant de scoici pisate, este prezentă în proporție de aproximativ 30 %, fiind reprezentată cu preponderență de vase de tip borcan, deco-rate cu briuri în relief, simple, alveolate sau crestate și de cești, ambele tipuri de o mai veche tradiție geto-dacă.

Ceramica fină, lucrată la roată dintr-o pastă bine aleasă și fră-mîntată, se află într-o proporție de 55 %. De preferință sînt arse re-ductor. Vasele arse oxidant sînt abia în proporție de 20 % din totalul acestei categorii ceramice.

---

1 Tezaur descoperit de cooperatorul Dincă Victor din satul Breaza, com. Bîrgăoani, cu ocazia recoltării cartofului.

2 Elena Petrișor, *Tezaurul de la Homiceni, jud. Neamț*, comunicare susținută în cadrul sesiunii științifice organizată de Complexul Muzeal Județean Neamț, în anul 1985.

3 Din colectivul de cercetare, în anul 1986, a făcut parte și Elena Ciubotaru, muzeograf la Complexul Muzeal Județean Neamț. Tezaurul de la Homiceni II este în curs de publicare.

Sînt prezente la această specie ceramică, vase cu una sau două torți, căni, străchini, castroane, strecurători, vase mari de provizii și miniaturale, tipuri frecvent întîlnite în mediul carpic<sup>4</sup>, cu analogiile cele mai apropiate în cadrul descoperirilor de la Poiana-Dulcești, Văleni-Botești, Lutărie-Piatra-Neamț.

Decorul cel mai frecvent întîlnit la acest tip ceramic este cel incizat, cît și cel realizat prin lăstruire.

Ceramica de import aflată în proporție de 15 % (ceea ce reprezintă foarte mult pentru o așezare situată lăturalnic marilor drumuri comerciale antice<sup>5</sup>) este bogat reprezentată printr-un număr remarcabil de fragmente ceramice: ce provin în majoritate de la cel mai răspîdit tip de amforă în mediul carpic și anume cel lucrat dintr-o pastă zgrumțuroasă de culoare alb-gălbui sau roz-gălbui, cu buza îngroșată, gît lung și subțire și cu fundul tronconic, scobit. Torțile prinse de gît și umăr sînt de tipul cu una sau două șanțuiri longitudinale dispuse lateral, sau cu canelură mediană. Ca tipologie se încadrează în tipul A<sub>1</sub> varianta tîrzie pentru secolele II—III e.n. după clasificarea făcută de Gh. Bichir<sup>6</sup>. (Fig. 1 1 ; 5/1 ; 6/1).

Unele fragmente provin de la amfore de dimensiuni mai mici, lucrate dintr-o pastă fină, cu puțin nisip în compoziție și de culoare roz spre cărămiziu, care după aceeași clasificare ar fi de tipul A<sub>2</sub><sup>7</sup>.

Pe un gît de amforă de tip A<sub>1</sub> se află pictate cu vopsea roșie-carmin (la baza acestuia), pe două rînduri suprapuse, următoarele litere grecești : K I C, într-un spațiu de  $20 \times 10$  mm (Fig. 1/2, 5). Pe un alt fragment, dintr-o pastă asemănătoare celei de mai înainte au fost scrise literele NA într-un perimetru de  $33 \times 19$  mm. Partea de deasupra literelor lipsește (Fig. 1/4). Pe al treilea, cu o culoare maron-roșcată se observă că a fost trasată o literă sau un semn, din care se observă doar partea de jos. Seamănă cu un II întors : II de  $8 \times 9$  mm. (Fig. 2/1). Pe un mic fragment dintr-o amforă lucrată dintr-o pastă cu un conținut ridicat de caolin și mai puțin aspră se observă o parte dintr-o incricție trasată cu o vopsea maron-roșcată pe urmele unor impresiuni de două linii oblice paralele, urmate de un romb alungit. Împreună, par a reprezenta literele grecești AA terminate cu un semn + (Fig. 1/3). Toată inscripția se întinde pe  $29 \times 9,6$  mm.

Aceste „tituli picti” pot reprezenta valori numerice cu referiri la capacitatea conținută, la ordinea în cadrul unei producții de asemenea recipiente, dar și prescurtările numelor producătorilor sau chiar ale lichidelor ce urmau să le conțină : băuturi, uleiuri, coloranți<sup>8</sup>. De altfel multe fragmente sînt impregnate spre partea interioară cu un colorant negru lucios, de parcă ar fi fost smolite înainte sau în timpul folosirii. Acestea pot constitui și depuneri ale colorantului ce l-au conținut, sau urmele lăsate de unele produse după arderea lor.

<sup>4</sup> Gheorghe Bichir, *Cultura carpică*, București, Editura Academiei R.S.R., 1973, p. 62 și urm.

<sup>5</sup> *Ibidem*, p. 94.

<sup>6</sup> *Ibidem*, p. 90.

<sup>7</sup> *Ibidem*.

Același lucru se observă și pe cea mai mare parte a fragmentelor ce provin dintr-un alt tip de amforă și anume A<sub>3</sub>, în formă de ulcior<sup>9</sup>, o apariție mai rară în cadrul descoperirilor de secol II—III e.n. din Moldova, unde au fost semnalate la : Văleni—Botești, Butnărești și Gabăra, jud. Neamț<sup>10</sup>, Dumbrava com. Ciurea, jud. Iași<sup>11</sup>, Barboși<sup>12</sup>. Fig. 3 1 ; 4 1 ; 8/1 ; 9/1-2).

Cele mai multe au apărut în descoperirile de pe teritoriul Dobrogei<sup>13</sup>.

Au fost semnalate și pe teritoriul URSS<sup>14</sup> și a Bulgariei<sup>15</sup>.

Sînt lucrate dintr-o pastă densă, mai puțin aspră, de culoare cărămizie, cu gîtul larg (ușor rotunjit spre mijlocul lui), cu buza puțin profilată prin rotunjire și cu o linie incizată dispusă circular la baza ei. Au o singură toartă în bandă lată, alveolată median, ce pornește de sub buză și se oprește pe umărul vasului, în imediata apropiere a carenei.

Corpul este puternic bitronconicizat, cu partea superioară mult mai scundă decît cea inferioară, care este de obicei decorată cu caneluri mai mult sau mai puțin pronunțate. Fundul este terminat cu un umbo accentuat, înconjurat de un picior înalt tronconic.

Prima amforă ulcior a fost găsită aproape întreagă în partea superioară a unei gropi rituale. Îi lipsea toarta și gîtul. Pe porțiunea cuprinsă între gît și carenă, a fost zgîriat cu un corp ascuțit, după ardere, un semn ce se încadrează într-un perimetru de 9 cm<sup>2</sup> (Fig. 3/1,2 ; 8/1,2). Amfora are I = 360 mm. și DM = 335 mm. (Fig. 3/1).

Un alt grup de fragmente ce provin de la amfore ulcior au fost găsite în număr mare în preajma gropii rituale și mai puține în interiorul acestora, unde au fost aruncate în timpul ceremonialului. Împreună, au ajutat la întregirea unui alt exemplar. Atît bucățile din interior, cît și cele din exterior, au fost picurate în timpul procesiunii respective cu un lichid care a lăsat pete negre, după cum se poate lesne observa pe corpul reconstituit și chiar pe fundul semisferic ce-i aparține.

Și această a doua amforă are zgîriat un semn în formă de cruce cu brațele lungi de 45 mm. × 50 mm., făcut sub toarta vasului. Este

8 Ibidem.

9 Ibidem, p. 91 ; Silviu Sanic, *Civilizația romană la est de Carpați și romanitatea pe teritoriul Moldovei (secolele II î.e.n. — III e.n.)*, Ed. Junimea, Iași, 1981, p. 138.

10 Vasile Ursachi, *Cercetări arheologice efectuate de Muzeul de istorie din Roman în zona riurilor Siret și Moldova*, în *Carpica* I, 1968, p. 115, 116, 147 ; Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 91.

11 Silviu Sanic, Șeiva Sanic, *Cercetările arheologice de la Dumbrava (com. Ciurea, jud. Iași)*, în *Cercetări istorice* IV, 1973, p. 78.

12 Silviu Sanic, *op. cit.*, p. 135, 150.

13 Mircea Babeș, *Necropola daco-romană de la Enisala*, în *SCIV* 22/1, 1971, p. 26, 29 ; G. Ionomu, *Cercetări arheologice la Mangalia și Neptun*, în *Pontica* I, 1968, p. 250 ; Victor Henrich Bauman, *Ferma romană din Dobrogea*, Muzeul Deltei Dunării, Tulcea, p. 181 ; Const. Scorpan, în *Pontica* I, 1968, p. 356 ; Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 91, Silviu Sanic, Șeiva Sanic, *op. cit.*, p. 78.

14 E. L. Gorohovschii, V. M. Zubar, I. A. Gavriluc, *Pro pizniu datu deiakih anticinih gorodișci Olbiscoi hori*, în *Arheologhia*, nr. 49, Kiev, 1985, p. 30 ; E. A. Rikman, *Jilișcia Budestcovo selita*, în *Cerneahovscaia cultura*, Moscova, 1960, p. 303.

15 M. Stanceva, *Serdica*, 1, Sofia, p. 147-152.

mai vizibil și mai adâncit decât precedentul întrucât s-a insistat mai mult la realizarea lui, întâmplată după ardere. Instrumentul ascuțit cu care a fost realizat a ricoșat, întinzind superficial linia orizontală a crucii, către dreapta cu încă 6 cm. Pe urmă, în apropierea gîtului au fost punctate și două buline negre, apropiate, ce se pot încadra într-un perimetru de 33 mm  $\times$  15 mm, și care seamănă cu doi ochi (Fig. 4/1-3 ; 9/1-2 ; 10/1-2). Amfora are dimensiunile de I = 330 mm. și DM = 314 mm.

Semne incizate după ardere pe suprafața exterioară a unor vase, au mai fost întîlnite în mediul carpic, fiind preluate de la sarmați<sup>16</sup>. Mai rar sint întîlnite pe amfore. Practica folosirii lor în cadrul unor ritualuri a determinat și prezența lor în cadrul menționat mai sus. Dacă pentru primul „graffiti” nu s-au găsit încă analogii, cel de al doilea a mai fost semnalat în cadrul unor cercetări desfășurate la Kozîrsk<sup>17</sup>, pe teritoriul URSS unde se întîlnește pe același tip de ulcior amforoidal.

Cele două buline negre semnalate pe cea de a doua amforă, sint deasemeni o noutate. Contextul în care a fost folosit vasul ne îndeamnă să credem că folosirea lor avea aceeași semnificație ca a graffitielor, și anume de ordin magic.

Dia a treia amforă ulcior, al cărei fragmente au fost recuperate tot din preajma gropii rituale, s-au putut întregi numai gîtul cu toarta în bandă lată cu o ușoară alveolare mediană, ce pornește de sub buză și se întîlnește cu vasul deasupra carenei. Buza rotunjită la exterior este marcată mai bine de linia orizontală incizată, ce se află imediat sub ea. Înălțimea gîtului amforei este de 130 mm., iar DG = 116 mm. (Fig. 2/3 ; 11).

Restul fragmentelor găsite în același context cu cele dinainte provin de la un alt exemplar, care nu are suficiente elemente pentru a fi întregit.

În altă secțiune a mai fost descoperit un picior de la un asemenea tip de amforă, care a fost confecționată dintr-o pastă mai puțin nisipoasă și de culoare cărămidie-roșcată. Forma acestuia vrea să sugereze o amforă mai suplă decât cele discutate pînă acum. (Fig. 2/2 ; 6/3).

Exemplele întregite se deosebesc între ele prin dimensiuni și forma piciorului de susținere, care are unele particularități. Prima este mai scundă și mai largă, iar piciorul de susținere are umboul mai aplatizat și totodată mai plin în secțiune. Partea exterioară, tronconică a piciorului lipsește, fiind spart din vechime. Prin folosire, urmele acestuia s-au rotunjit, creînd impresia (pe unele porțiuni) că fundul semi-sferic este înconjurat de un inel profilat.

Cea de a doua amforă este mai zveltă și mai îngustă, iar piciorului deasemeni îi lipsește partea tronconică. Are umboul mai pronunțat și foarte subțire în secțiune în comparație cu mărimea și volumul vasului.

Toate amforele ulcior semnalate în cadrul așezării de la Homiceni, au avut o folosință rituală, exceptînd piciorul găsit în alt context. Proportia ar fi în aceste condiții de 4/1, ceea ce ne determină să considerăm

16 Gheorghe Bichir, *op. cit.*, p. 89.

17 E.L. Gorohovschii et colab, *op. cit.*, p. 30.

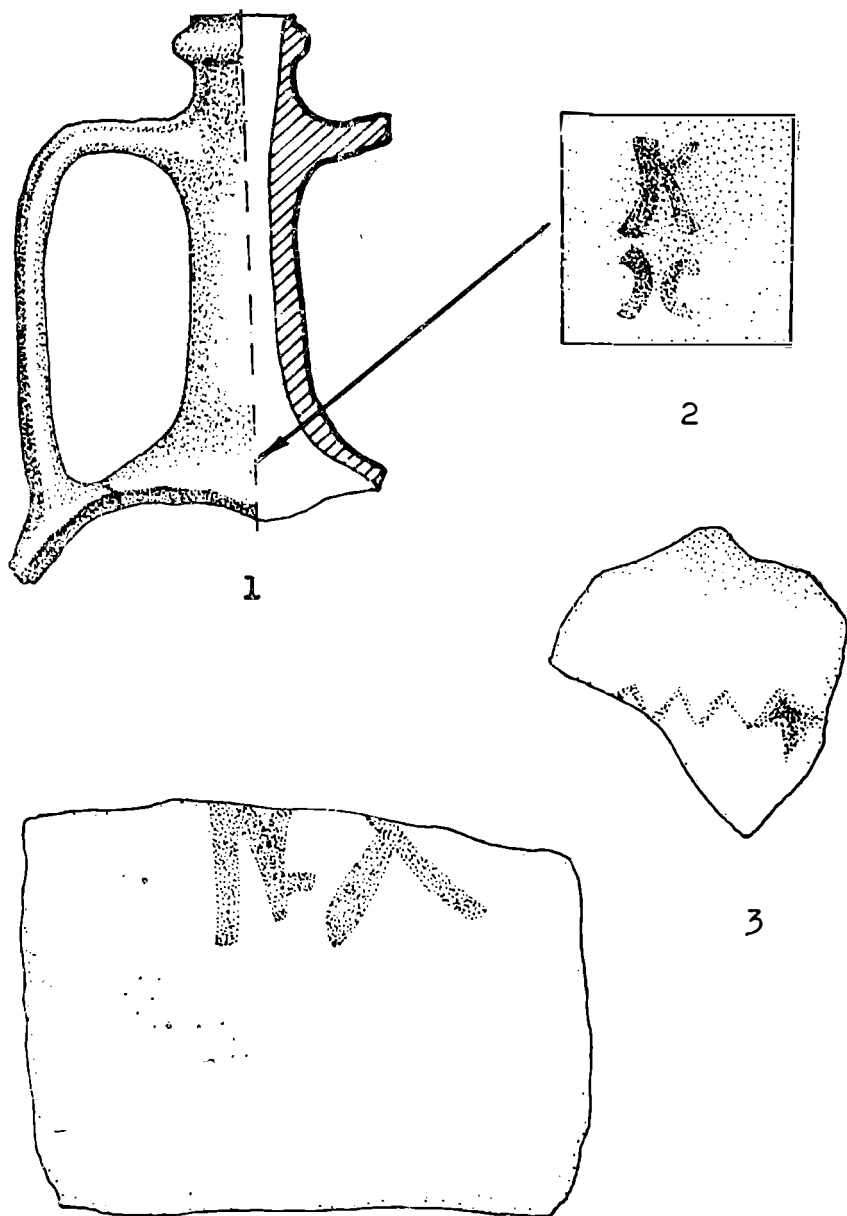


Fig. 1. 1 — Gît de amforă cu inscripție (mărime 1/4); 2—4: tituli picti pe fragmente de amfore (mărime 1/1).

Fig. 1. 1 — Col d'amphore avec inscription (rapport 1/4); 2—4 — *tituli picti* sur des fragments d'amphore (rapport 1/1).

că erau preferate în cadrul unor practici magice<sup>18</sup>. Peste tot unde au apărut folosite ca urne<sup>19</sup>, le lipsea de obicei partea superioară cu gitul, toarta și uneori fundul, ceea ce a determinat interpretarea spargerii lor intenționate<sup>20</sup>, după cum s-a întâmplat și în cazul nostru. Noutatea constă în faptul că au fost folosite în ritualul legat de o anume credință, în cadrul căreia s-a petrecut înmormântarea unui cline.

În totalitatea cazurilor în cadrul cărora au fost semnalate, amforele ulcior au fost datate în sec. II—III e.n. În cazul așezării de la Homiceni, datorită asocierii cu materialul din groapa rituală în care alături de un fragment din fundul celei de a doua amfore se afla și o toartă cu protuberanță de tip sarmatic, acestea pot fi datate în a doua jumătate a sec. III e.n.

Permanentul contact al triburilor dacilor liberi cu civilizația romană este un fapt dovedit, fiind de astădată reconfirmat cu referire la locuitorii așezării de la Homiceni, atât prin bogăția materialelor furnizate, cât și prin implicațiile de ordin economic, politic și spiritual pe care acestea la relevă.

#### L'ÉTABLISSEMENT CARPE DE HOMICENI, DÈP. DE NEAMȚ

##### Résumé

Les recherches archéologiques de Homiceni-Bîrgăoani (dép. de Neamț) ont été déterminées par l'apparition accidentelle au lieu dit „Bendeasca“, d'un petit trésor monétaire formé par 38 déniers impériaux romains des années 68—138 de n.è. Pendant les fouilles de 1986, au même lieu de l'établissement carpe, on a découvert un deuxième trésor formé par 666 déniers, avec la première émission de Néro (54 de n.è.) et la dernière d'Antoninus Pius (141 de n.è.).

Sauf la céramique autochtone typique pour les établissements dacocarpes, on a signalé à Homiceni la présence d'un pourcentage assez élevé de fragments appartenant à la céramique d'import, dont la majorité provient des amphores. Sur quelques fragments d'amphores, on a signalé quatre *tituli picti*, faits avec la couleur rouge-vermillon et rouge-maroon (Fig. 1/2-4 ; 2/1).

Sur deux amphores on a observé l'apparition de deux graffiti (Fig. 3/2 ; 4/2).

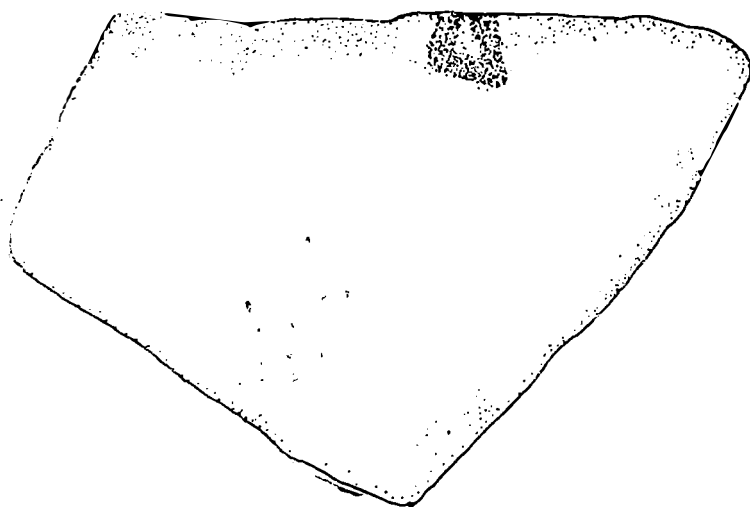
L'auteur mentionne aussi l'apparition, pour la première fois, sur deux des amphores, de quelques signes incisés, faits après la cuisson, tous les deux de provenance sarmatique. On a mis ces signes en relation avec le rituel magique qui accompagne l'inhumation d'un chien. Les cachets noirs peints immédiatement au-dessous du col de la deuxième amphore sont mis en relation avec le même rituel (Fig. 4/3 ; 10/1).

C'est pour la première fois qu'on rencontre les amphores de ce type, utilisées dans le cérémonial appartenant à une certaine croyance et leur datation est déterminée (par l'association avec une anse au protubérance de type sarmatique), dans la deuxième moitié du III-e siècle de n.è.

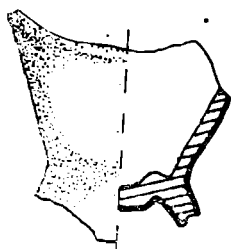
18 Acestea pot fi puse și în legătură cu ritul de înmormântare, din moment ce în groapa rituală a fost înhumat un cline.

19 La Gabăra și Văleni în Moldova și Enisala în Dobrogea.

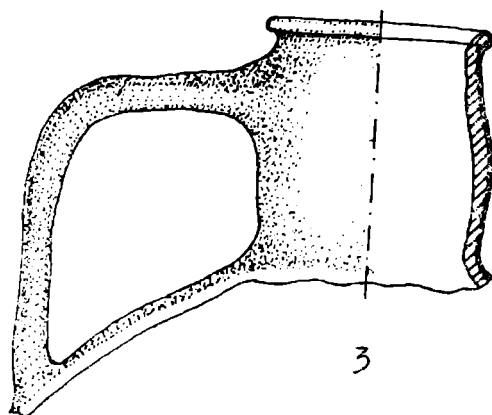
20 Ion Ioniță, *Necropola daco-carpică de la Dumitrești—Gălății (Iași)*, în *Arheologia Moldovei* VI, 1969, p. 131.



1



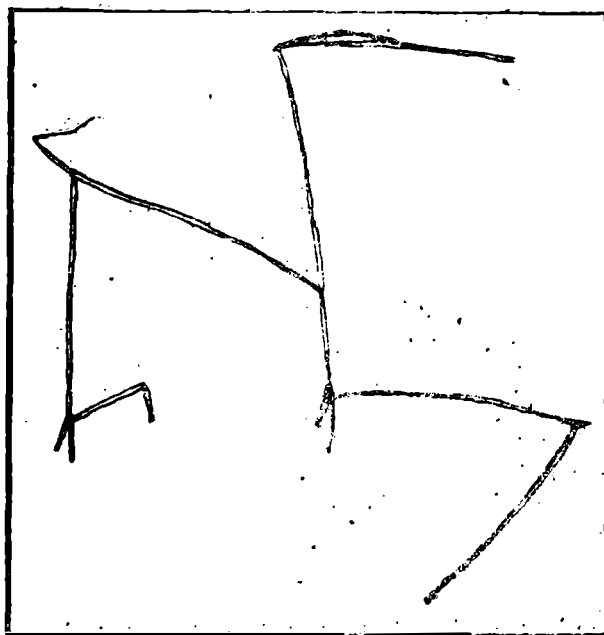
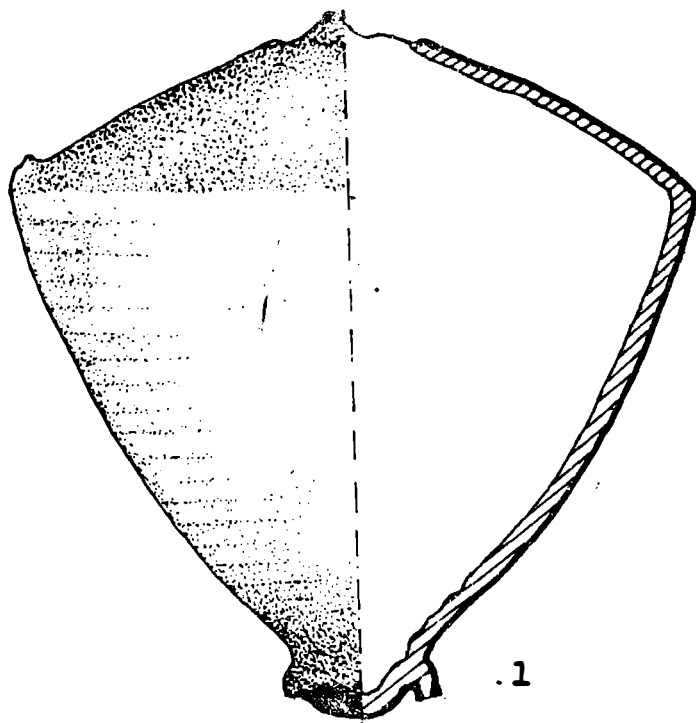
2



3

Fig. 2. 1: Fragment de amforă cu inscripție (mărime 1/1); 2—3: fragmente de amfore ulcior (mărime 1/4).

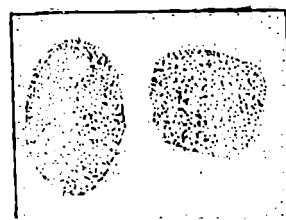
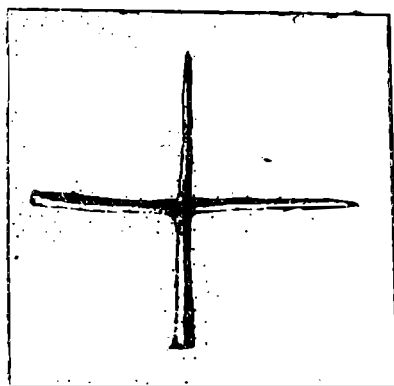
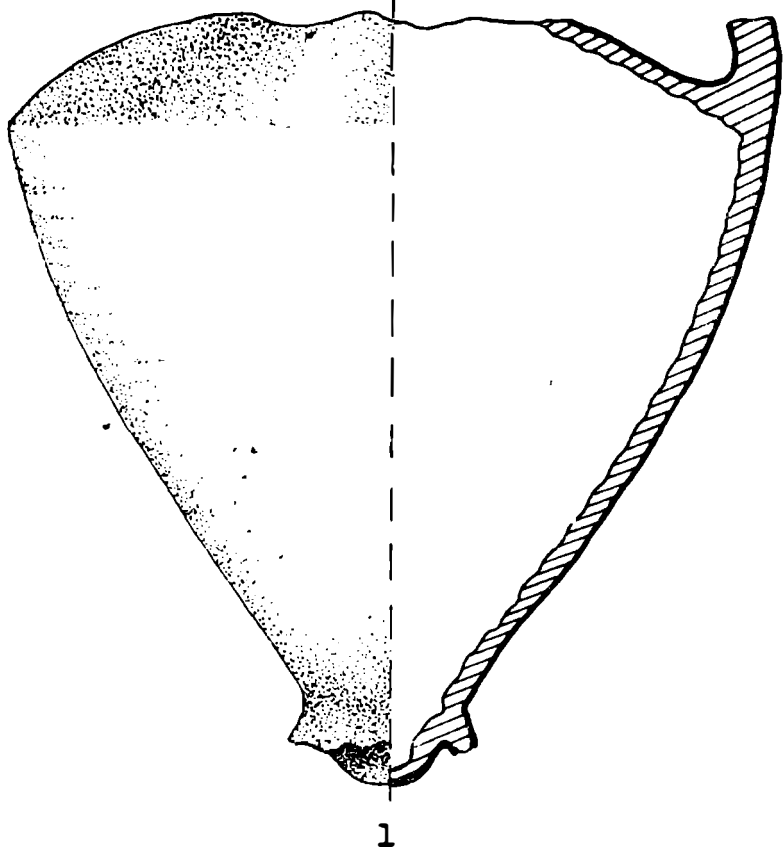
Fig. 2. 1 — Fragment d'amphore; avec inscription (rap. 1/1); 2—3 — fragments d'amphores (rap. 1/4).



2

Fig. 3. 1 : Amforă ulcior (mărime 1/4) ;  
2 : detaliul semnului (mărime 1/1).

Fig. 3. 1 — Amphore (rap. 1/4) neântredite / zone de coșigne (rap. 1/1).



2

3

Fig. 4. 1 : Amfora (mărime 1/4) ; 2—3 : detaliu de semn și buline (mărime 1/1)  
 Fig. 4. 1 — Amphore (rap. 1/4) ; 2—3 — détail avec le signe et les cachets (rap. 1/1)

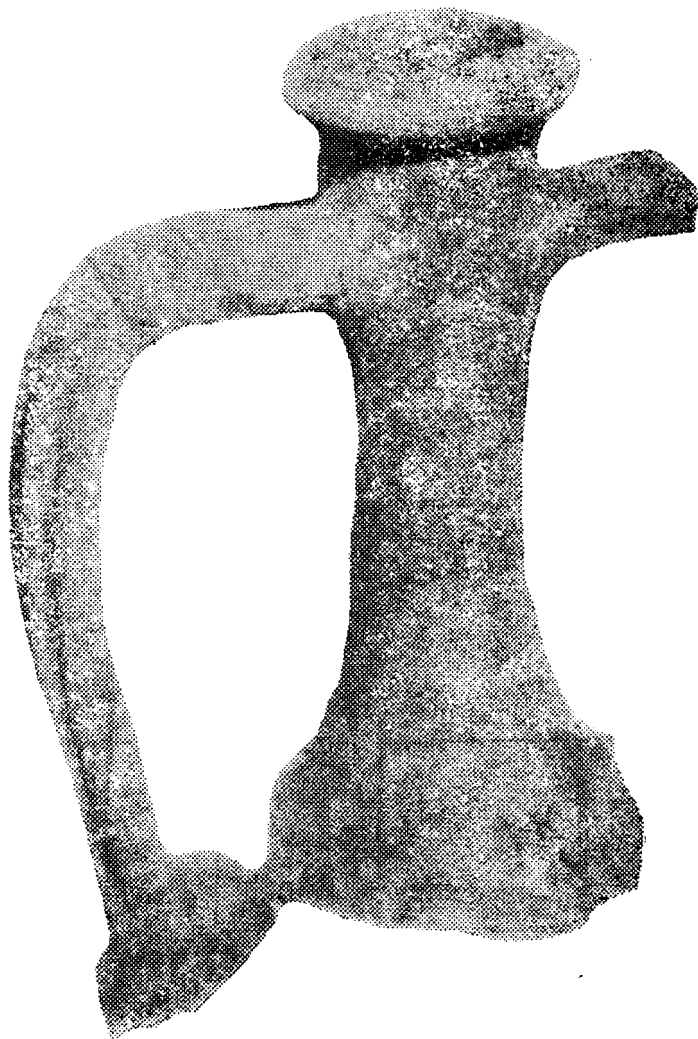


Fig. 5. Foto — gît de amforă tip A<sub>1</sub>.  
Fig. 5. Col d'amphore.

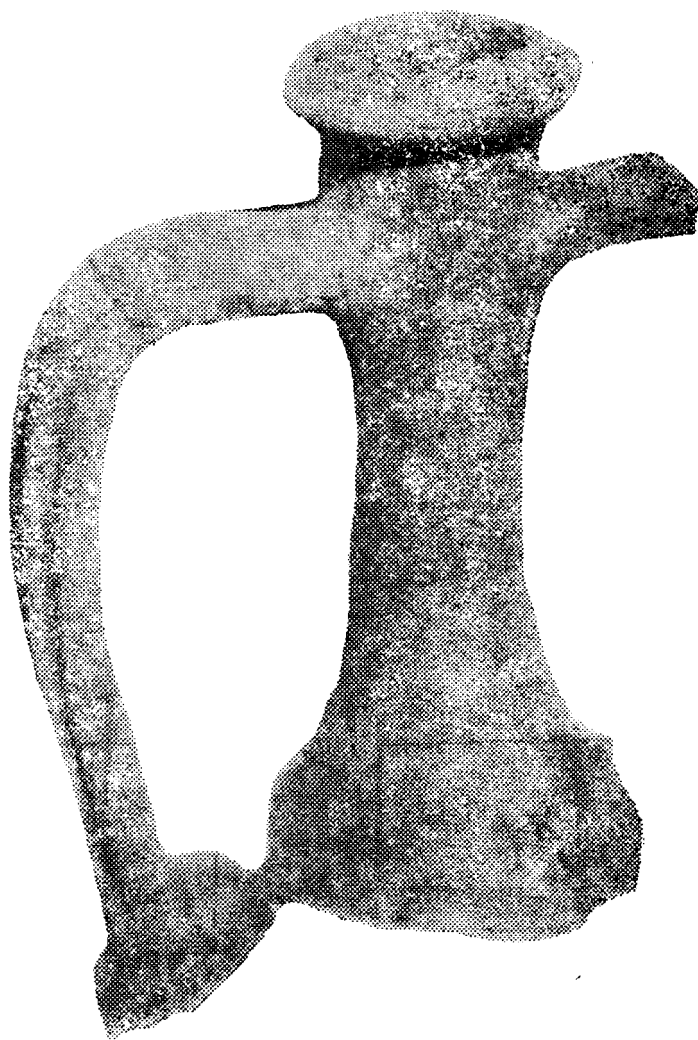


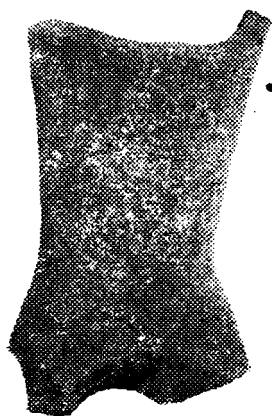
Fig. 5. Foto — gît de amforă tip A<sub>1</sub>.  
Fig. 5. Col d'amphore.



1



2



3

Fig. 6. Foto — amfore fragmentare.  
Fig. 6. Amphores fragmentaires.



Fig. 7. Foto — amforă „in situ”.  
Fig. 7. Amphore „in situ”.

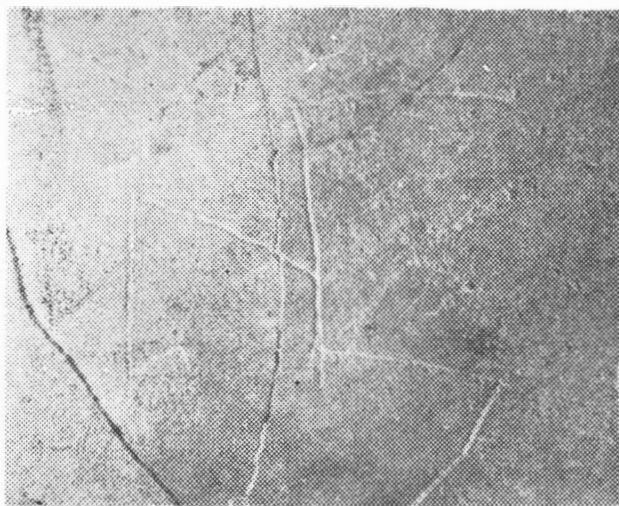
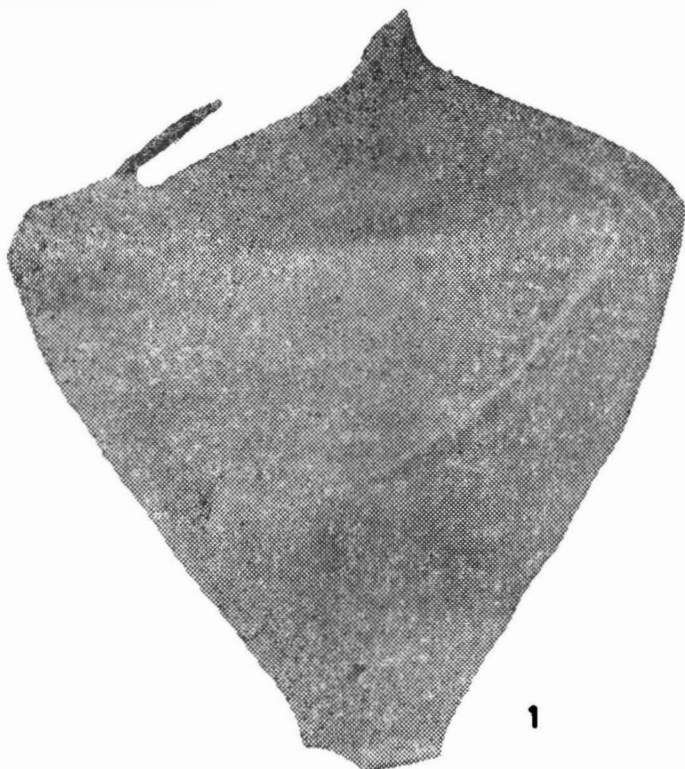


Fig. 8. Foto — 1—2 : amforă ulcior nr. 1 și detaliu de graffiti.

Fig. 8. 1—2 — Amphore et détail avec des graffiti.

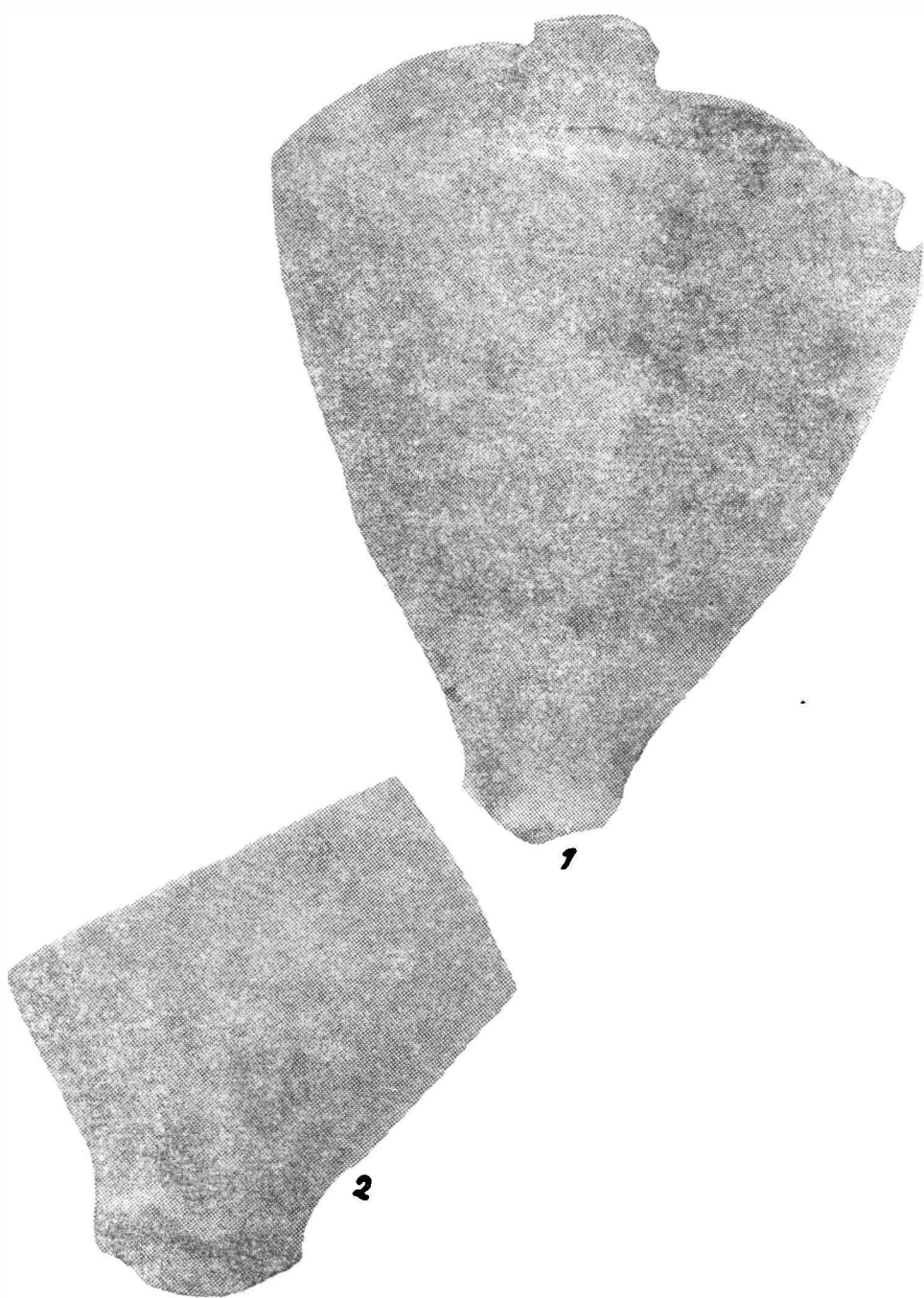


Fig. 9. Foto 1—2 : amfora ulcior nr. 2 și detaliu de picior.  
Fig. 9. 1—2 — Amphore et détail du pied.

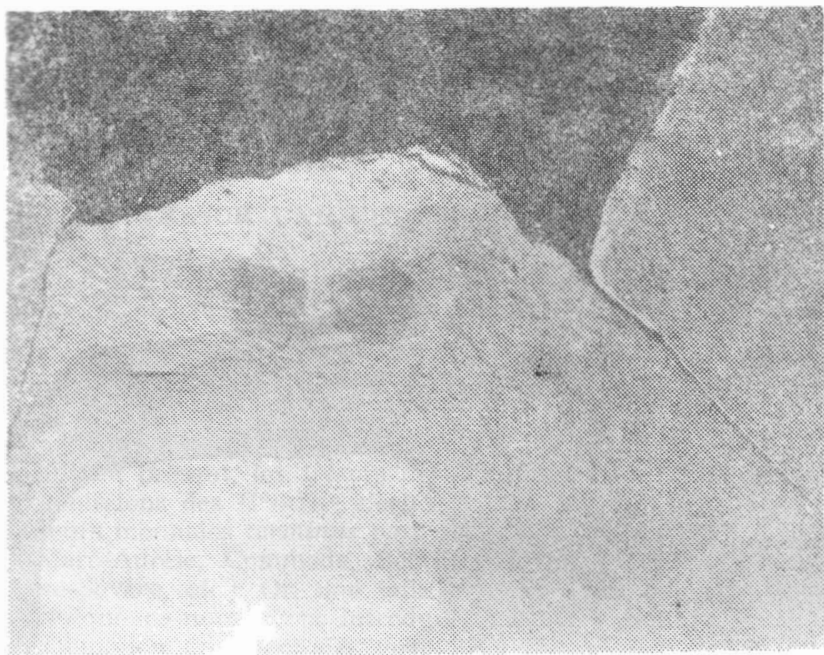


Fig. 10. Foto 1—2 : detaliu de buline și graffiti de pe amfora nr. 2.  
Fig. 10. 1—2 — Détail avec des cachets et des graffiti d'une amphore.

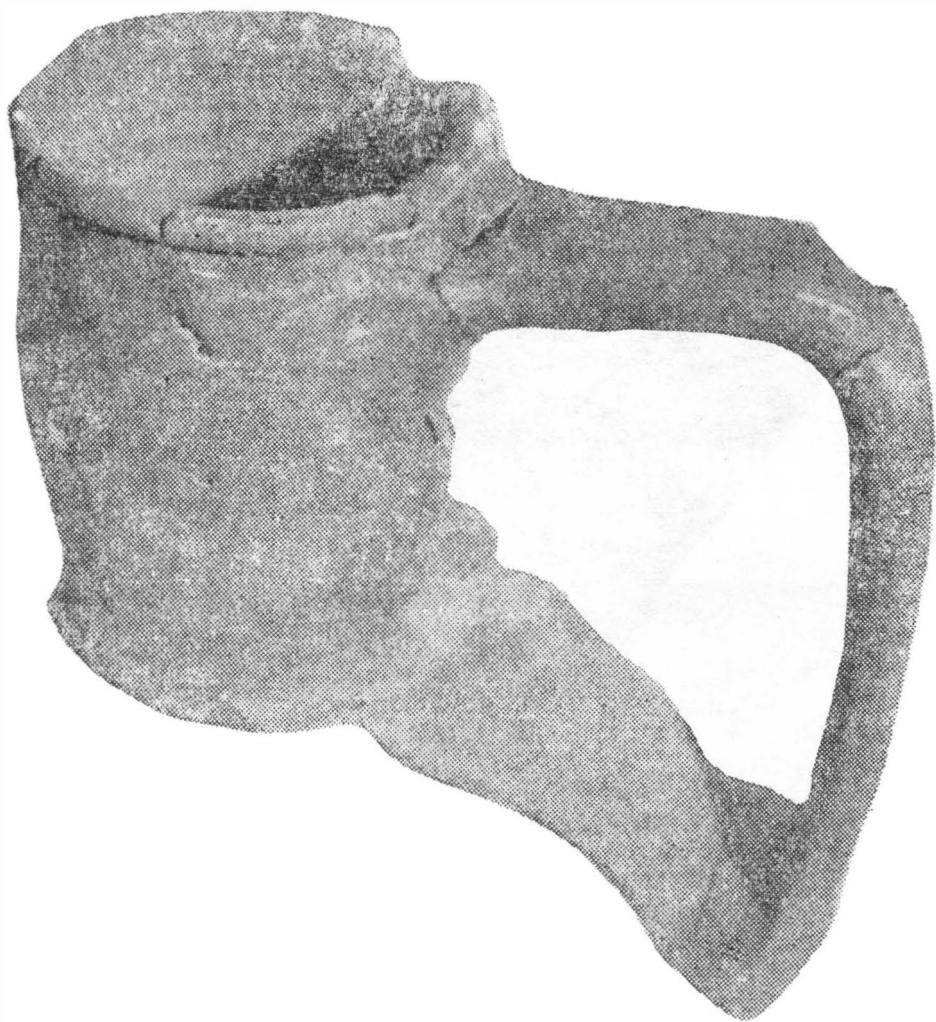


Fig. 11. Foto : gît de amforă ulcior.  
Fig. 11. Col d'amphore.